

บทคัดย่อ

เรื่องเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องที่ชาวไทยเชื่อกันมาช้านานว่าเมื่อฟังแล้วจะได้บุญ ด้วยเชื่อในทานบารมีของพระเวสสันดรอย่างแน่นแฟ้นจนปราศจากข้อสงสัยใดๆ ในเหตุผลและการตัดสินใจพระทัยของพระเวสสันดร ความคิดดังกล่าวนี้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน แม้ว่าเรื่องพระเวสสันดรที่ปรากฏในพระไตรปิฎกกับสำนวนอื่นๆ จะมีข้อแตกต่างอย่างสำคัญอยู่หลายข้อก็ตาม แต่บัดนี้ความเชื่อดังกล่าวกำลังเปลี่ยนไป และการอธิบายแบบเดิมเริ่มไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการบางท่านในปัจจุบัน บทความนี้วิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ว่ามิใช่เป็นเพียงแต่เรื่องแสดงทานบารมีเท่านั้น ยังเป็นเรื่องที่แสดงปัญญาบารมีของพระเวสสันดรอีกด้วย

Abstract

The Wessantarajataka is a story that has long been respected by the Thai people. This is due to their firm belief in Phra Wessantara's concept of "danaparami" or charity as the highest aim of religious practice. This belief is adhered to even though the Tripitaka version of the story differs significantly from other versions on many points. The trend is now changing, however, and some of Phra Wessantara's interpretations are no longer accepted by some scholars. This paper argues however that the Wessantarajataka not only shows Phra Wessantara's highest deed in donation or danaparami but also reflects his supreme intellect or pannaparami.

พระปัญญาบารมีของพระเวสสันดร

Phra Wessantara's Pannaparami

ปริชา ช้างขวัญยืน*

เรื่องพระเวสสันดรซึ่งจะ พูดถึงต่อไปนี้เป็นเรื่องราวตามที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิบาต ชาดก เล่มที่ 28 ข้อ 1045 ถึง 1269 ซึ่งเนื้อความไม่ค่อยต่อเนื่องกัน ดังเรื่องที่ปรากฏในอรรถกถา และในร่ายยาว มหาเวสสันดรชาดกที่เรารู้จักกัน แต่ถือได้ว่าเป็นพระบาลี หรือเป็นพุทธพจน์ซึ่งยังมีได้มีการตีความ คำอธิบายซึ่ง ปรากฏในพระไตรปิฎกจึงถือได้ว่าเป็นเหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าไว้ เรื่องนอกเหนือจากที่กล่าวถึงในพระไตรปิฎกอาจ ถือได้ว่าเป็นเรื่องแต่งเสริมขึ้น เช่นเรื่องสองกุมารหนีลงสระบัวโดยเดินถอยหลังลง ในพระไตรปิฎกไม่มีเป็นแต่วิ่งหนีไป เมื่อพระเวสสันดรไปตามก็ยอมกลับแต่โดยดี หรือเรื่องตอนจบที่ว่าใครมาเกิดเป็นใครในชาติต่อมาก็ไม่มี แต่ในพระ ไตรปิฎกเองก็มีข้อน่าสงสัยว่าจะมีการเสริมแต่ง เช่น เมื่อพูดถึงพิษและสัตว์ในบริเวณเขาวงกตนั้น ออกชื่อสัตว์ที่รู้จัก กันในเมืองไทยทั้งสิ้น แล้วเติมสัตว์ในหิมพานต์ลงไปบ้าง เช่น ราชสีห์ นกหัสดีลิงค์ ยักษ์ฉนิหน้าลา เป็นต้น ที่แปลกก็คือ เมื่อพูดถึงปลาในสระออกชื่อดังนี้

“ในสระนั้นมีปลาซึ่งว่ายอยู่ในน้ำมากมาย คือ ปลาตะเพียน ปลาช่อน ปลาดุก จระเข้ ปลาจลาม”

(สุต. ขุท. 28/1154/359.)

การที่ปลาทะเลเข้ามาปนกับปลาน้ำจืดนี้ ถ้าไม่ใช่เพราะเขาวงกตเป็นที่พิเศษซึ่งมีน้ำขุ่นที่สัตว์น้ำจืดกับ น้ำเค็มอยู่ด้วยกันได้ ก็ต้องแปลว่าคนแต่งเสริมหลงไป เพราะปลาจลามไม่อยู่ในน้ำจืด ต้องอยู่ในน้ำเค็ม ส่วนปลาตะเพียนก็ต้องอยู่ใน น้ำจืด ถ้าน้ำจืดจะเน่าน้ำทันที ย้อนคนที่อยู่แถบใกล้ปากแม่น้ำจะทราบดี

ถึงแม้จะมีหลายตอนที่น่าสงสัย แต่ก็ถือได้ว่าเรื่องที่ปรากฏในพระไตรปิฎกน่าจะเสริมแต่งน้อยกว่าฉบับอื่น ๆ ดังนั้นผู้เขียนจึงยึดฉบับนี้เป็นหลักและไม่พิจารณาว่าข้อความตอนใดเป็นของเดิม ตอนใดแต่งเติมขึ้น และแต่งเติม ขึ้นเมื่อใด เพราะมุ่งจะพิจารณาเหตุผลที่จะทำให้เข้าใจเรื่องพระเวสสันดรซึ่งเป็นเรื่องที่คนปัจจุบันมีความเห็นขัดแย้ง เหตุผลเดิม ส่วนเหตุผลเดิมที่ว่ามันบางทีก็เป็นเหตุผลตามอรรถกถาซึ่งเป็นส่วนที่ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก ถ้าหาก พิจารณาเหตุผลเหล่านั้นด้วย ก็ต้องวิพากษ์วิจารณ์ว่าตรงกับพระไตรปิฎกหรือไม่ เป็นเรื่องซ้อนลงไปอีก ในที่นี้ไม่ ต้องการจะให้ปัญหาซับซ้อนลงไปถึงเพียงนั้น จึงจะดูเฉพาะเหตุผลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่าเป็นเช่นไร จะตอบข้อ

* อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา

ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิพากษ์วิจารณ์ของคนสมัยใหม่ได้หรือไม่ มีเหตุผลอื่นนอกจากที่ได้พูดออกมาตรง ๆ หรือไม่ หากมีจะอ้างหลักฐานอะไรสนับสนุน

ปัญหาเริ่มตั้งแต่พระเวสสันดรให้ช้างแก่พราหมณ์ ซึ่งในพระไตรปิฎกว่าเป็นช้างตัวประเสริฐ มีอายุจนโง่มก่าลังมาก ชาวเมืองถือเป็นช้างสำคัญ เป็นสมบัติของแผ่นดิน จึงโกรธและให้ขับพระเวสสันดรจากพระนคร ช้างนี้ไม่ใช่ช้างที่ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ แต่เป็นช้างศึก เป็นอาวุธสำคัญของสีห์ ดังข้อความว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ แว่นแคว้นของพระองค์ถูกกำจัดแล้ว เหตุไรพระเวสสันดรโอรสของพระองค์ จึงพระราชทานช้างตัวประเสริฐของชาวเราทั้งหลาย อันชาวแคว้นแคว้นสักการบูชา โฉนพระเวสสันดรราชโอรสจึงพระราชทานพระยาภุชชของชาวเราทั้งหลายอันมีงามอนาม แก่ลวกกล้า สามารถรู้จักเขตแห่งยุทธวิธีทุกอย่าง เป็นช้างเมือกขาวผ่อง ประเสริฐสุด ปกคลุมด้วยผ้ากำพลเหลืองกำลึงชันมัน สามารถย้ายศัตรูได้ฝึกดีแล้ว”

(สุด ชุท. 28/1058/318)

ข้อความดังกล่าวแสดงว่าชาวสีห์ถือว่าช้างศึกเชือกนี้เป็น “ของชาวเรา” ไม่ใช่ของพระเวสสันดร และเป็นอาวุธสำคัญในการป้องกันนคร จึงถือว่าเมื่อเสียอาวุธนี้ไปก็เท่ากับเสียเมือง เนื่องจากหากศัตรูใช้ช้างนี้มาโจมตีเมืองก็ไม่มีทางสู้ศัตรูได้ ชาวเมืองไม่เคยคัดค้านหรือโกรธเคือง เมื่อพระเวสสันดรพระราชทานทรัพย์อื่น ๆ แม้แต่มหาทาน

พระเวสสันดรไม่คิดว่าพระองค์ผิด ซึ่งแสดงว่าทรงถือว่าช้างนั้นเป็นทรัพย์ของพระองค์ จึงทรงกล่าวว่

“เราจะให้หทัย ให้จักขุ เงิน ทอง แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์ หรือแก้วมณี เป็นทรัพย์ภายนอกของเรา จะเป็นอะไรไป เมื่อยามมาถึง เราเห็นแล้วก็จึงให้แทนชา แขนซ้าย ไม่หวั่นไหวเลย ใจของเรายินดีให้ทาน ชาวสีห์ที่ท้องป่องจับไล่ จงมาเราเสียหรือจะตัดเราให้เป็นเจ็ดท่อนก็ตามเถิด เราจักไม่งดการให้ทานเลย”

(สุด ชุท. 28/1068/321)

การที่พระเวสสันดรยอมจากพระนครไปไม่ใช่เพราะทรงรับว่าผิดด้วยนำเอาทรัพย์ของคนทั้งแผ่นดินไปพระราชทาน แต่ยอมไปเพราะเมืองสีห์นั้นผู้ปกครองได้รับการเลือกจากชาวเมือง หากชาวเมืองไม่พอใจก็ขับไล่ได้ พระเวสสันดรทรงเห็นแก่พระราชบิดาจึงยอมรับคำตัดสินของชาวเมือง อันที่จริงความคิดของพระเวสสันดรที่ว่า “เป็นทรัพย์ภายนอกของเรา” ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ขัดกับระบอบการปกครอง เพราะพระเจ้าสุทนต์มิใช่กษัตริย์ในระบอบเทวราชาซึ่งถือว่าอำนาจการเมืองมาจากเทพ คือทรงเป็นผู้ที่เทพมอบหมายให้มาปกครอง แต่ทรงเป็นกษัตริย์ซึ่งชาวเมืองเลือกขึ้นเป็นผู้ปกครอง สิ่งต่าง ๆ แม้ทรัพย์ที่พระเวสสันดรนำไปบริจาคควรถือเป็นของแผ่นดินทั้งหมด การที่ชาวเมืองยินยอมให้บริจาคอย่างมากมายก็นับว่าเป็นเรื่องที่พวกเขาได้ยอมมากแล้ว และนั่นอาจเป็นเพราะส่วนใหญ่บริจาคแก่คนยากจนในแคว้นแคว้น แต่มาคราวนี้บริจาคของสำคัญที่เป็นความมั่นคงของบ้านเมือง และยังบริจาคไปแก่คนต่างเมือง ซึ่งยังไม่รู้ว่าเป็นมิตรหรือศัตรู

การที่ชาวเมืองโกรธจึงเป็นการสมควรตามเหตุผล แต่พระเวสสันดร พระเจ้าสุทนต์ และพระนางผุสดีกลับไม่คิดเช่นนั้น ดังจะเห็นได้จากคำพูดต่อไปนี้

พระเจ้าสุญชัย

“เราทำความยำเกรงต่อพระราชประเพณี จึงขับไล่พระราชโอรสผู้เป็นธิดของชาวสิพี เรา
จำต้องขับไล่ลูกของตน ถึงแม้จะเป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิตของเรา”

(สุตฺต พุท. 28/1080/326)

พระเวสสันดร

“การไปเฝ้าพระเจ้าสิพีราช เพื่อทูลขอให้พระองค์ทรงทราบที่เราไม่มีโทษ ท่าน
ทั้งหลายอย่าชอบใจเลย ในเรื่องนั้นแม้พระราชาก็ไม่ทรงเป็นอิสระ เพราะถ้าชาวนครสิพีทั้ง
พลนิคมและชาวนิคมโกรธเคืองแล้วก็ปรารถนาจะกำจัดพระราชเสีย เพราะเหตุแห่งข้าพเจ้า”

(สุตฺต พุท. 28/1118/341)

การที่พระเจ้าสุญชัยตรัสว่า “เราจำต้องขับไล่” โดยทรง “ยำเกรงต่อพระราชประเพณี” นั้น ไม่ได้แสดง
ความรู้สึกว่าพระเวสสันดรผิดเลย แม้พระเวสสันดรเองก็ตรัสว่า “เราไม่มีโทษ” แต่ต้องยอมเพราะอำนาจอยู่ที่ชาวเมือง
ฐานะของพระราชาดังกล่าวนั้นดูไม่สอดคล้องกับเรื่องตอนที่เสียซึ่งเมื่อเสด็จไปรับพระเวสสันดรกลับพระนครนั้น ไม่
ได้ตามความเห็นชาวเมืองเลย แต่ก็อาจเป็นไปได้ว่าทรงทราบว่าชาวเมืองหายโกรธแล้ว และพระเวสสันดรเองก็คง
ทรงคาดคะเนได้ด้วยเหตุผลซึ่งจะกล่าวต่อไปภายหลัง จึงเสด็จกลับโดยไม่ทรงถามถึงความเห็นของชาวเมือง

ปัญหาตอนที่กล่าวมาแล้วนี้ไม่สู้จะสะอิดสะอายนัก ปัจจุบันเท่าใดนัก ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องน่าสนใจว่าทำไม
ข้างเขื่อนเดียวจึงสำคัญนัก ปัญหาที่คนสมัยใหม่พูดกันมากคือเรื่องฐานะและการกระทำของพระนางมัทรี และการ
พระราชทานสองกุมารให้แก่ชุกมากกว่า เพราะเป็นเรื่องที่คนสมัยใหม่ไม่สู้จะยอมรับเหตุผลเดิม ๆ ที่เคยอธิบาย
กันมา ปัญหาดังกล่าวมีหลายข้อสัมพันธ์กันดังนี้

ทำไมพระเวสสันดรจึงยินดีเมื่อรู้ว่าชุกจะมาขอลูกไปเป็นคนรับใช้ในฐานะพ่อความยินดีเช่นนี้คงเป็นไปได้
เพราะฐานะของชุกเป็นเพียงขอทาน และไม่ได้ขอไปเพื่อเลี้ยงดูอย่างดี คำตอบในเรื่องเวสสันดรขาดแสดงถึงความ
เสียสละของพระเวสสันดรซึ่งมุ่งจะสร้างทานบารมีอันยิ่งใหญ่ อันจะส่งผลให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าต่อไป เพราะ
การตรัสรู้นั้นจะช่วยให้สัตว์โลกได้พ้นทุกข์

คำตอบนี้ทำให้นักสิทธินิยมสมัยใหม่โจมตีว่าพระเวสสันดรละเมิดในสิทธิแห่งความเป็นบุคคลของลูก นัก
สิทธิสตรีก็โจมตีว่ากษัตริย์พระนางมัทรี เพราะใช้งานให้หาผลหมากรากไม้แล้วยังไม่พอ ยังพรากรเอาลูกไปจากอกเสียด้วย
จะขอความยินยอมจากพระนางสักเล็กน้อยก็หาไม่ บางคนก็โจมตีว่าพระเวสสันดรเห็นแก่ตัว อยากรได้โพธิญาณแต่
ทำให้คนอื่นคือลูกทุกข์ยาก เป็นพ่อที่ใช้ไม่ได้

เรื่องนี้เราต้องเข้าใจสภาพของพระเวสสันดรเมื่อพระองค์ถูกขับจากเมืองสิพีนั้นถูกขับเพียงลำพังพระองค์เดียว
ส่วนพระนางมัทรีไม่ถูกขับ แต่ต้องการจะติดตามไปปรนนิบัติ พระเวสสันดรต้องทำตามความเห็นชาวเมืองก็เพราะ
เมืองสิพีนั้นผู้ปกครองมาจากการเลือกของชาวเมือง จะทำอะไรขัดกับความต้องการของพวกเขาไม่ได้

หากพระองค์ไม่ทำตาม ฐานะของพระบิดาก็จะไม่มั่นคง ซึ่งจะได้ชื่อว่าเป็นลูกอกตัญญูอันเป็นความเลวร้ายอย่างยิ่ง ในวัฒนธรรมอินเดีย และจะไม่มีใครยกย่องอีกเลย แต่การเสด็จออกจากพระนครก็ทำให้พระนางมัทรีไม่อาจอยู่ในเมืองได้ เพราะธรรมเนียมอินเดียนั้นภรรยาจะต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขกับสามี เมื่อสามีทุกข์ยากจะทอดทิ้งไม่ได้ ธรรมเนียมนี้เข้มงวดถึงขนาดที่หากสามีตาย

“เธออาจยังร่างกายให้ผ่ายผอมโดยความเต็มใจด้วยการกินแต่ดอกไม้ และผลหมากรากไม้”

(Burnell, *The Ordinances of Manu*. IV p. 131)

ดังนั้นเมื่อสามีลำบากถึงต้องพลัดบ้านพลัดเมือง ถ้าภรรยาอยู่ในบ้านของสามีต่อไปก็ต้องทำตัวซอมซออยู่อย่างมีความสุขไม่ได้และถึงอย่างนั้นแล้วผู้คนก็จะยังติฉินนินทาหาว่าไม่รักสามี ความรู้สึกนี้อาจเกิดขึ้นในครอบครัวด้วย เพราะตามธรรมเนียมอินเดียโบราณผู้เป็นภรรยาต้องอยู่ในบ้านสามี คนในบ้านเองย่อมจะโกรธแค้นแทนสามีและอาจจะคอยจับผิด หรือปฏิบัติในทางร้ายต่อหญิงนั้นได้ จึงสื้อมติดตตามไปตกยากกับสามีดีกว่า ยังได้ชื่อเสียงว่าจงรักภักดีต่อสามี และยังได้อยู่ใกล้ผู้ที่รักตนและตนรัก พระนางมัทรีจึงต้องออกจากวัง และทำให้กัณหาและชาติต้องติดตามไปด้วยซึ่งพระเจ้าสฤชัยก็ไม่อาจทัดทานได้ เพราะสภาพสังคมบังคับให้ต้องทำเช่นนั้น พระไตรปิฎกแสดงความรู้สึกของพระนางมัทรีซึ่งได้ตรัสอย่างหนักแน่นว่า ถึงอย่างไรก็ต้องทรงติดตามพระเวสสันดรไป แม้พระเวสสันดรซึ่งไม่ทรงแน่พระทัยว่าจะต้องไปอยู่ป่านานสักเพียงไร จะเปิดโอกาสให้พระนางมัทรีได้อยู่ในวังอย่างมีความสุข จนแม้จะมีสามีใหม่ก็ทรงยอม พระนางมัทรีก็หายอมไม่ ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของทั้งสองพระองค์ดังนี้

พระเวสสันดร

“ดูกรพระน้องมัทรี เธอพึงเอาใจใส่ในลูกทั้งสอง ในพระชนนี และพระชนกของพี่ อนึ่งผู้ใดพึงตกลงปลงใจว่าจะจะเป็นพระสวามี พระน้องนางเธอพึงบำรุงผู้นั้นโดยเคารพ ถ้าไม่มีใครมาตกลงปลงใจเป็นพระสวามีพระน้องนาง เพราะพระน้องนางกับพี่จะต้องพลัดพรากจากกัน พระน้องนางจงแสวงหาพระสวามีอื่นเถิด อย่าลำบากเพราะจากพี่เลย”

(สุต. ชุต. 28/1074/322)

พระนางมัทรี

“พระนางมัทรีราชบุตรีผู้มีความงามทั่วสรรพางค์ ได้กราบทูลพระเวสสันดรว่า ไฉนหนอพระองค์จึงตรัสเรื่องที่ไม่เคยมี ไฉนจึงตรัสเรื่องลามก ข้าแต่พระมหाराช ข้าที่พระองค์จะพึงเสด็จแต่พระองค์เดิวนั้น ไฉนธรรมเนียม ข้าแต่พระมหากษัตริย์แม้หม่อมฉันก็จะตามเสด็จไปตามทางที่พระองค์เสด็จ ความตายกับพระองค์หรือเป็นอยู่เว้นจากพระองค์ ความตายกับพระองค์นั้นแลประเสริฐกว่า เป็นอยู่เว้นจากพระองค์จะประเสริฐอะไร ก่อไฟให้ลูกไฟลงมีเปลวเป็นอันเดียวกันตั้งอยู่แล้ว ความตายในไฟที่ลูกไฟลง มีเปลวเป็นอันเดียวกันนั้นประเสริฐกว่า เป็นอยู่เว้นจากพระองค์จะประเสริฐอะไร”

(สุต. ชุต. 28/1076/322 - 323)

พระนางมัทรียังทรงอ้างเหตุผลอื่น ๆ อีก คือ

“ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกลาักระหม่อมฉันจักไปแน่นอน แม่น้ำไม่มีน้ำก็เปล่านั้น
 แวันแคว้นไม่มีพระราชาก็เปล่านั้น แม่น้ำเป็นหม่ายก็เปล่านั้น ถึงแม่น้ำนั้นก็ยังมีน้ำนอง
 ตั้งสิบคน ความเป็นหม่ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกลาักระหม่อม
 ฉันจักไปแน่นอน อันว่าตงเป็นเครื่องหมายแห่งรถ ควันเป็นเครื่องปรากฏแห่งไฟ พระราชาเป็น
 สง่าของแวันแคว้น ภัสดาเป็นสง่าของหญิง ความเป็นหม่ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก ข้าแต่
 พระองค์ผู้เป็นจอมทัพ เกลาักระหม่อมฉันจักไปแน่นอน หญิงจนผู้ทรงเกียรติย่อมร่วมสุขทุกข์ของ
 สามีที่จน หญิงมั่งคั่งผู้ทรงเกียรติย่อมร่วมทุกข์ของสามีที่มั่งคั่ง เทพเจ้าย่อมสรรเสริญหญิงนั้นแล
 เพราะเจ้าหล่อนทำกิจที่ทำได้ยาก เกลาักระหม่อมฉันจักบวชติดตามพระสวามีไปทุกเมื่อ แม้เมื่อ
 แผ่นดินยังไม่ทำลาย ความเป็นหม่ายเป็นความเผ็ดร้อนของหญิง เกลาักระหม่อมฉัน วางวัน
 พระเวสสันดรเสียแล้ว ไม่พึงปรารถนาแม้แผ่นดินอันมีสาครเป็นขอบเขต ทรงไว้ซึ่งเครื่อง
 ปลื้มใจเป็นอันมาก บริบูรณ์ด้วยรัตนะต่าง ๆ เมื่อสามีตกทุกข์แล้ว หญิงเหล่านี้ย่อมหวังสุข
 เพื่อตน หญิงเหล่านี้แลพรหมหนอ หัวใจของหญิงเหล่านี้เป็นอย่างไรหนอ เมื่อพระ
 มหาราชาคู่ผู้คู่สืพริฐเสด็จออกแล้ว เกลาักระหม่อมฉันจักขอติดตามพระองค์ไป เพราะพระองค์
 ทรงประทานสิ่งที่น่าปรารถนาทั้งปวงแก่เกลาักระหม่อมฉัน”

(สุตฺต พุท. 28/1093/335 - 336)

คนปัจจุบันจำนวนมากโดยเฉพาะพวกนักสตรีนิยมซึ่งมองความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง แม้นในเรื่อง
 ครอบครัวยุคอาคัยมโนทัศน์เรื่องอำนาจ กล่าวคือแม้เรื่องครอบครัวก็ดูความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นเรื่องใหญ่ ย่อม
 จะไม่เข้าใจเหตุผลซึ่งสำคัญยิ่งกว่าเหตุผลทางประเพณีหรือสังคม ซึ่งเป็นเหตุผลเชิงลบ คือถ้าไม่ทำแล้วก็จะเกิด
 ผลร้ายดังที่พระนางมัทรีได้กล่าวแล้ว เหตุผลอันสำคัญยิ่งกว่าที่ว่าเป็นเหตุผลเชิงบวก คือเหตุผลทางด้านอารมณ์
 กล่าวคือหญิงชายถ้ารักกันจริงแล้วเขาไม่คำนึงถึงอำนาจว่าใครมีมากมีน้อย ไม่คำนึงถึงข้อได้เปรียบเสียเปรียบ แต่
 เขา “เอาความรักเป็นแดนตาย” ถ้าคนที่ตนรักจะทรยศก็สุดแล้วแต่ เขาไม่เอาเงื่อนไขอื่นมาผูกพันให้มีความ
 สัมพันธ์กัน มีแต่ความรักเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุด และทำทุกอย่างเพื่อความรัก คนที่รักไม่เป็นจะไม่เข้าใจความ
 รู้สึกนี้ เพราะเขาไม่เคยรักใคร่นอกจากตัวเอง แต่คนที่เอาความรักเป็นแดนตายนั้น จะปกป้องคนที่รักด้วยชีวิตได้
 ดังนั้นข้อได้เปรียบเสียเปรียบอย่างอื่นเป็นอันไม่ต้องพูดถึง เหตุที่พระเวสสันดรต้องการให้พระนางมัทรีอยู่ในวังก็ด้วย
 ความรัก ไม่อยากให้ไปลำบาก เหตุผลสำคัญที่สุดที่พระนางมัทรีติดตามพระเวสสันดรไปก็เช่นเดียวกัน แม้รู้ว่าจะ
 ต้องยากลำบากแสนสาหัส แต่เป็นความสุขที่จะได้ร่วมทุกข์กับสามี ไม่อยากให้สามีลำบากแต่ลำพัง มีเพียงกลัว
 ความลำบากอันเกิดจากการขาดสามีซึ่งเป็นเหตุผลเชิงลบ พระนางจึงถามว่า “หัวใจของหญิงเหล่านี้เป็นเช่นไร
 หนอ” หญิงและชายที่รู้จักความรัก มีความรักเป็นสื่อสัมพันธ์อันมีค่าสูงสุด จึงต้องพยายามเลือกอย่างดีที่สุดก่อน
 ตัดสินใจ ไม่เอาเงินทอง อำนาจ เกียรติยศ หรือแม้แต่พรสมาเป็นเรื่องสำคัญ ลักษณะเช่นนี้ยังไม่เห็นมีนักสตรี
 นิยมให้ความสำคัญเท่าที่ควร

ปัญหาต่อมาเกิดขึ้นเมื่อชุกเข้าไปขอสองกุมารซึ่งพระเวสสันดรก็ทรงยินดีเช่นเดียวกับที่เคยได้บริจาคทาน มาทุก ๆ ครั้ง และทรงยกสองกุมารให้แก่ชุก ตอนนั้นก็ยังมีปัญหาเกิดขึ้นในใจคนสมัยใหม่อีก กล่าวคือ พระเวสสันดร ควรให้ทานแก่ชุกหรือไม่ ถ้าดูจากพระปณิธานของพระองค์จะเห็นว่าเป็นพระปณิธานที่แรงกล้ามาก คือ

“เมื่อใด เรายังเป็นทารก มีอายุ 4 ขวบแต่เกิดมา เมื่อนั้นเรานั่งอยู่ในปราสาทคิดจะ บริจาคทานว่า เราจะพึงให้หทัย ดวงตา เนื้อ เลือดและร่างกาย เมื่อใครมาขอเรา เราก็ตนถ์ให้ เมื่อเราคิดถึงการบริจาคทานอันเป็นความจริง ทฤททัยก็ไม่หวั่นไหวมุ่งมั่นอยู่ในการนั้น”

(สุตฺต ขุท. 28/1051/317)

แต่การให้ทานคราวนี้ก็โดยตรงกับพระปณิธานและคำสอนของพระองค์สองเรื่อง เรื่องแรกในพระปณิธาน นั้นมีแต่การให้สิ่งที่เป็นของพระองค์ ได้แก่ร่างกายกับสิ่งของ เรื่องที่สองคือการให้ทานนั้นจะได้อานิสงส์มากก็เมื่อให้ แก่ผู้มีศีล ดังที่พระองค์ตรัสว่า

“ดูกรน้องมัทรี พึงให้ทานในท่านผู้มีศีลตามสมควร เพราะที่พึงของสัตว์ทั้งปวง ยิ่งไปกว่าท่านไม่มี”

(สุตฺต ขุท. 28/1073/322)

“สมัยนั้นเราเป็นเวลามพราหมณ์ เราได้ให้ทานนั้นเป็นมหาทาน ก็ในทานนั้นไม่มีใคร เป็นพระทักษิณียบุคคล ใคร ๆ ไม่ชำระทักษิณานั้นให้หมดจด ดูกรคฤหบดี ทานที่บุคคลเชื่อเชิญ ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยทิวดีผู้เดียว บริโภค มีผลมากกว่าทานที่เวลามพราหมณ์ให้แล้ว”

(สุตฺต อัง. นวก. 23/224/362)

“สมณพราหมณ์ในโลกนี้ เป็นมิจจาทิสฺสึ ๑ เป็นมิจจาสังกัปปะ เป็นมิจจาวาจา ๑ เป็น มิจจาทมมันตะ ๑ เป็นมิจจาทาชีวะ ๑ เป็นมิจจาทายามะ ๑ เป็นมิจจาสติ ๑ เป็นมิจจาสมาธิ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทานที่บุคคลให้ในสมณพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ อย่างนี้ ไม่มี ผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่รุ่งเรืองมากไม่เจริญแพร่หลายมาก...”

สมณพราหมณ์ในโลกนี้เป็นสัมมาทิสฺสึ ๑ เป็นสัมมาสังกัปปะ ๑ เป็นสัมมาวาจา ๑ เป็น สัมมาทมมันตะ ๑ เป็นสัมมาอาชีวะ ๑ เป็นสัมมาทายามะ ๑ เป็นสัมมาสติ ๑ เป็นสัมมาสมาธิ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทานที่บุคคลให้ในสมณพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการอย่างนี้ย่อมมี ผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความเจริญแพร่หลายมาก ฉะนั้น”

(สุตฺต อัง อัญญก. 23/124/212 - 213)

ชุกนั้นเป็นคนกุศล สมควรหรือที่พระเวสสันดรจะทรงยกพระกุมารทั้งสองให้ จะได้อานิสงส์สักเพียงไร

เรื่องแรกนั้นถ้าว่าตามเหตุผลในแง่ประเพณีและกฎหมายของอินเดียโบราณ ภรรยาเป็นทรัพย์ของสามี เป็น เหมือนที่ดินไร่นา บุตรอันเกิดจากทรัพย์นั้นจึงเป็นสิทธิ์ของบิดา แม้ว่าโดยทางปฏิบัติ สามีภรรยาจะมีได้ปฏิบัติต่อกัน

ในชีวิตประจำวันโดยคำนึงถึงฐานะดังกล่าว แต่เมื่อใดที่ต้องตัดสินใจโดยนิตินัย บิดาก็ย่อมเป็นผู้มีสิทธิ์ในบุตร ในชีวิตประจำวันนั้นมีย่อมมากที่ภรรยาใหญ่กว่าสามี ดังกรณีของชุกกับนางอมิตตดาเป็นต้น

การที่พระเวสสันดรยกสองกุมารให้ชุก และภายหลังยังยกพระมัทรีให้แก่พระอินทร์ซึ่งแปลงตัวมาดุเหมือนหนึ่งไม่ทรงรักใคร แต่เหตุจากพระไตรปิฎกหาเป็นเช่นนั้นไม่ หากทรงคำนึงถึงสิ่งอื่น คือ

“เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น บุตร ทั้งสองเป็นที่เกลียดชังของเราก็หาไม่ได้ พระมัทรีเทวีไม่เป็นที่รักของเราก็หาไม่ได้ แต่สัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา ฉะนั้นเราจึงได้ให้ของอันเป็นที่รักฯ”

สุตฺต ชุก. (28/1208/383 -384)

เหตุผลนี้ดูเหมือนจะเป็นที่พอใจของคนสมัยก่อนและคนสมัยนี้ซึ่งยังเชื่อถือเรื่องพระเวสสันดรตามประเพณีเดิม แต่คนสมัยนี้ซึ่งมิได้มีความรู้สึกปรารถนาในการบริจาคทาน และไม่มีความรู้สึกในเรื่องการสละตนเพื่อผู้อื่นเนื่องจากแม้เพียงทานเล็กๆ น้อยๆ ก็ไม่ยินดีทำเสียแล้ว หรือในหมู่คนที่เห็นด้วยกับการบริจาคทานแต่ไม่เห็นด้วยว่า “คน” ใจเป็นทานได้ จะรับไม่ได้ ตามพระไตรปิฎก แม้สองกุมารเองก็ได้คัดค้านพระบิดาที่บริจาคทั้งสองพระองค์เป็นทาน ยิ่งพระนางมัทรีซึ่งมีจิตสูงไกลเคียงกับพระเวสสันดรด้วยแล้วยิ่งยินดีในการบริจาคทานนั้น แม้ว่าจะทรงรักสองกุมารอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อทรงตามหาไม่พบก็ทรงเสียพระทัยถึงแก่สลบไป แต่เมื่อได้ทราบข่าวพระเวสสันดรทรงบริจาคสองกุมารเป็นทานไปแล้ว พระนางมัทรีกลับตรัสว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ หม่อมฉันขออนุโมทนาปุตตทานอันอุดมของฝ่าพระบาท ฝ่าพระบาททรงพระราชทานปุตตทานอันอุดมแล้ว จงยังพระหฤทัยให้เสื่อมใส ขอจงทรงบำเพ็ญทานยิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ของประชุมชนในหมู่มนุษย์ซึ่งมักเป็นคนตระหนี่เหนียว ฝ่าพระบาทพระองค์เดียวผู้ผดุงสิทธิ์รัฐให้เจริญ ได้ทรงบำเพ็ญปิยปุตตทานแก่พราหมณ์แล้ว”

(สุตฺต ชุก. 28/1199/381)

และเมื่อทรงทราบว่าพระเวสสันดรพระราชทานพระนางเป็นทานก็ไม่ทรงคัดค้าน

“พระนางเจ้ามัทรีมิได้มีพระพักตร์เจ้าองค มิได้ทรงขวยเขินและมิได้ทรงกรรแสง ทรงเพ่งดูพระราชสวามีโดยक्षणภาพ โดยทรงเคารพเชื่อถือว่า ท้าวเธอทรงทราบสิ่งอันประเสริฐฯ”

(สุตฺต ชุก. 28/1208/383)

การยกลูกให้ผู้อื่นเป็นความชอบธรรมในกรณีใดบ้าง การยกลูกให้ผู้อื่นในหลาย ๆ กรณีอย่างไรก็ตามแต่จะเป็นทานที่ยิ่งใหญ่เลย อาจเป็นความเลวร้ายเสียด้วยซ้ำ เช่น พ่อติดการพนันแล้วเอาลูกสาวไปจำนองซึ่งบางสมัยเป็นที่ยอมรับกันก็มี เหมือนพ่อของนางอมิตตดาที่ต้องยกลูกสาวให้ชุกเพราะเอาเงินที่เขาฝากไว้ไปใช้ การตีค่าคนเป็นทรัพย์ย่อมทำให้การยกลูกเมียให้ผู้อื่นเป็นความถูกต้องได้ สังคมที่มีทาสก็มักถือความถูกต้องในลักษณะนี้ แต่นานวันเข้าก็มีผู้ไม่เห็นด้วยที่จะให้คนมีฐานะเป็นทรัพย์ ประเพณีและกฎหมายก็เปลี่ยนไป กฎหมายของประเทศต่าง ๆ ที่ห้ามการจำนองคน หรือมีลักษณะเข้มงวดในการรับบุตรบุญธรรม ก็เพราะไม่เห็นด้วยกับการยกลูกให้กันในลักษณะดังกล่าว

ในกรณีที่พ่อแม่ไม่อาจเลี้ยงลูกให้ได้ดี การยกลูกให้ไปเป็นบุตรผู้ที่จะเลี้ยงได้ดีกว่าก็ถูกต้อง เพราะเป็นการส่งเสริมความเจริญของตัวลูก ไม่ใช่เพื่อตัวเอง แต่ในกรณีพระเวสสันดร แม้ไม่ได้ทำเพื่อตัวเอง แต่ผู้ที่จะรับลูกไปเลี้ยงนั้นฐานะต่ำกว่าพระเวสสันดรมาก และยังเอาไปเป็นทาส ไม่ได้เลี้ยงดูเพื่อความเจริญของเด็ก หากไม่มีเหตุผลอื่น การให้ดั่งนี้ย่อมไม่ถูกต้อง

พระเวสสันดรอ้างว่าเป็นการทำบุญเพื่อพระโพธิญาณ จึงไม่ใช่เรื่องส่วนตัว เพราะการบรรลุพระโพธิญาณก็เพื่อคนส่วนใหญ่พันทุกซ์ การสละสมบัติส่วนตัวเพื่อคนส่วนมากนั้นเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ สมมติเรายอมรับว่าภรรยาและบุตรเป็นวิญญานกตัญญู และกรณีของพระเวสสันดรตามที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกผู้ที่จะถูกบริจาคยินยอมเหตุผลของพระเวสสันดรก็ใช้ได้ แต่ปัญหาก็คือ ถ้าผู้ที่ยังเหตุผลนี้ไม่ใช่พระเวสสันดร เราจะยอมรับหรือไม่ ยอมรับถ้าเป็นคนทั่วไปคงเชื่อได้ยาก แต่เราเชื่อพระเวสสันดรได้เพราะก่อนหน้านี้ก็ทรงทำทานมาโดยตลอด และทั้งหมดก็เพื่อหวังพระโพธิญาณ อีกทั้งพระเวสสันดรก็ทรงรักพระชายาและสองกุมารเป็นอย่างยิ่งตลอดมา หากใครมีคุณสมบัติเช่นนี้ก็คงเชื่อเช่นเดียวกัน ที่คนเราไม่เชื่อว่าใครจะเป็นอย่างพระเวสสันดรจริง ก็เพราะการกระทำของคนคนนั้น เท่าที่ผ่านมาไม่ได้เป็นอย่างพระเวสสันดร การให้ทานโดยรูปแบบอย่างเดียวกันอาจทำได้ แต่คุณสมบัติของผู้ให้แตกต่างกัน ความเชื่อถือของผู้อื่นต่อบุคคลนั้นๆ ก็ต่างกัน ทั้งพระมัทรีและพระชาลิสีวันแต่เชื่อถือในเจตนาของพระเวสสันดรโดยไม่มีข้อสงสัย แต่ถึงกระนั้นถ้าชาวเมืองสีพีทราบเรื่องในขณะนั้นก็คงมีผู้ไม่เห็นด้วยมาก

ถึงแม้การบริจาคสองกุมารเป็นทานจะมีจุดหมายที่ดีและผู้ถูกบริจาคไม่คัดค้าน ก็ยังมีปัญหาว่าทำทานแก่คนเลวอย่างชุกจะได้ผลดีเพียงไร ข้อนี้ผลทานน่าจะหย่อนลงไปบ้างเพราะผู้รับเป็นคนทุศีล แต่เจตนาในการทำทานก็มีมาก และทานที่ทาก็เป็นทานที่ยากยิ่ง จึงน่าจะยังมีผลมากอยู่ เหตุจำเป็นที่จะต้องทำทานคราวนี้ก็คงเป็นเพราะคนดี ๆ ย่อมจะไม่ตามไปขอทานดังกล่าวถึงเขว้างกตเป็นแน่ จะมีก็แต่คนเลวอย่างชุกเท่านั้น หากไม่ให้เกิดโอกาสได้ทำทานดังกล่าวอีก นี่เป็นเหตุผลซึ่งอาจกล่าวได้ในแนวทางที่เชื่อกันอยู่ แต่เราอาจเห็นเหตุผลอย่างอื่นซึ่งไม่มีโอกาสได้ทำแล้ว ชุกเท่ากับเป็นผู้มาช่วยแก้ปัญหาของพระองค์ซึ่งไม่ทรงปรารถนาจะให้พระชายาและพระกุมารทั้งสองต้องทรงลำบากอยู่ในป่ากับพระองค์อยู่แล้ว แต่เนื่องจากทรงมีพระปัญญาสูงทั้ง ๆ ที่ชุกเป็นคนฉลาดยิ่งนัก แต่พระเวสสันดรก็ทรงสามารถใช้ชุกเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาของพระองค์ได้ และอาจเป็นด้วยเหตุผลข้อนี้ที่ทำให้พระราชทานสองกุมารไปโดยไม่ทรงปรึกษาพระนางมัทรีก่อน เพราะถ้าทรงแจ้งให้พระนางมัทรีทราบแล้ว พระนางมัทรีไม่ทรงเข้าพระทัยในอุบายของพระองค์ก็จะทำให้เสียการได้ การให้ทานคราวนี้หากพระนางมัทรีโกรธและน้อยใจ ประกอบกับความผูกพันที่ทรงมีต่อพระกุมาร ก็จะทำให้ทรงยอมกลับไปอยู่กับพระกุมารทั้งสองเมื่อพระกุมารได้กลับถึงวังแล้ว แต่พระเวสสันดรจะทรงมั่นใจพระทัยได้อย่างไรว่าสองกุมารจะได้กลับพระนคร

พระเวสสันดรนั้นทรงมีอุบายอันล้ำลึกจนคิดใช้ชุกเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาของพระองค์ได้ คือประการแรก ทรงกำหนดค่าตัวพระโอรสและพระธิดาไว้สูงมากจน ผู้ที่จะได้ก็ต้องเป็นเศรษฐีหรือพระราชทานั้น เป็นการผูกมัดไว้ขั้นหนึ่งว่าพระโอรสและพระธิดาจะไม่ถูกขายไปเสียที่อื่นโดยง่ายและจะไม่ถูกทำร้ายถึงชีวิต เพราะเท่ากับเป็นสินค้าราคาสูง ยิ่งกว่านั้นโดยวิสัยโลกชุกจะต้องหาทางขายทั้งสองพระองค์แน่นอน เนื่องจากเมื่อร่ำรวยแล้วอมิตตคาก็จะไม่น้อยหน้านางพราหมณ์อื่น ๆ การมีทั้งสองพระองค์เป็นผู้รับใช้จึงไม่จำเป็นอีกต่อไป

ประการที่สอง ชุกจะขายทั้งสองพระองค์ได้โดยมีทางเลือกไม่มากนัก คือขายแก่เศรษฐี ซึ่งเศรษฐีนั้นหากอยู่ในเมืองสีพีได้รับความดูแลจากพระราชาก็จะต้องถวายคืนแก่พระเจ้าสุณชิต ทางที่สองคือขายแก่เจ้าเมืองอื่นซึ่ง

ก็จะต้องถวายเป็นกัน เพราะจะต้องคำนึงถึงทางพระราชไมตรีต่อกัน หรือหากยังไม่ขยาย ข่าวนี้อาจต้องกระจายไปอย่างรวดเร็ว เพราะนางพราหมณ์ทั้งหลายซึ่งชื่อจนามันเองจะเป็นผู้กระจายข่าว แล้วพระเจ้าสุณชิตก็ต้องมาได้ตัวพระนัตดาไป เป็นอันว่าถึงอย่างไรหลานก็จะได้ไปอยู่กับปู่แน่นอน ที่สำคัญกว่านั้นคือ ต่อจากนั้นพระเจ้าสุณชิตจะเป็นเจ้าของพระนัตดาทั้งสองเพราะเป็นผู้ไถ่ตัวมาจะไม่ถูกใครขอร้องอีก จากนั้นหลานทั้งสองก็ต้องอ่อนน้อมให้ไปรับเอาพ่อแม่มาอยู่ด้วย เท่ากับพระมัทรีได้รับการพิทักษ์รักษาอย่างดีต่อไป

การทำงานครั้งนี้จึงได้ประโยชน์ทุกทางคือได้ทำงานสมความปรารถนา และในที่สุดแล้วผลดีเกิดทั้งแก่ชุกและสองกุมาร (ในพระไตรปิฎกไม่มีเรื่องชุกตาย) ชุกได้ทรัพย์ซึ่งเป็นยอดปรารถนาของคนจน สองกุมารได้กลับวังซึ่งก็จะอยู่เป็นสุข และพระเจ้าสุณชิตกับพระนางผุสดีก็พลอยมีความสุขที่ได้หลานคืนมา เจตนาในการทำงานจึงไม่เสีย การทำงานก็สมบูรณ์ ผลของงานก็ทรงคาดคะเนได้ หากทรงเห็นว่าจะมีผู้ทุกข์ยากเพราะเหตุที่ทรงทำงานนั้นก็อาจตัดสินพระทัยเป็นอย่างอื่น

การรับพระเวสสันดรคืนพระนครนั้นอาจจะมีปัญหา แต่ถึงอย่างไรก็ทรงคาดว่าพระนางมัทรีจะต้องกลับวังแน่ เพราะธรรมดาแม่ย่อมรักลูก และพระนางมัทรีอาจทรงไม่พอพระทัยที่พระเวสสันดรพระราชทานพระโอรสและพระธิดาแก่ผู้อื่นโดยไม่คำนึงถึงพระองค์ ทั้งคงจะไม่ต้องการให้สองกุมารห่างพระองค์อีก ย่อมจะยินดีกลับไปอยู่กับสองกุมารมากกว่า และการไปอยู่ในวังคราวนี้ ชาวเมืองและผู้คนในวังจะไม่มีใครว่าได้ เพราะฝ่ายพระเจ้าสุณชิตเป็นผู้ไปเชิญเอง ชาวเมืองก็คงจะเห็นใจผู้เป็นแม่และยอมรับการที่พระมัทรีเลือกอยู่กับพระโอรสและพระธิดาแทนพระสวามี ทั้งพระนางมัทรีและพระโอรสพระธิดาก็จะอยู่เป็นสุข พระเวสสันดรก็ทรงหมดความกังวล หากจะบำเพ็ญบารมีก็จะไม่มีเรื่องกวนใจ ไม่มีเหตุให้ใครติฉินนินทาว่าบวชไม่จริง

พระเวสสันดรนั้นถ้าชาวสัพพัญญูไม่ให้อภัยก็คงบำเพ็ญเพียรไปอย่างไม่เดือดร้อน หากชาวเมืองให้อภัยก็จะทรงกลับมาอยู่กับครอบครัวได้โดยยังเป็นที่รักของชาวเมือง โอกาสที่ชาวเมืองจะให้อภัยนั้นก็มียุ่่มาก เพราะเคยทรงช่วยเหลือเขาเหล่านั้นตลอดมา เมื่อทุกข์ยากแล้วไม่มีพระเวสสันดรก็ขาดที่พึ่ง ก็จะเริ่มคิดถึงพระองค์ เริ่มสำนึกในบุญคุณของพระองค์ คนส่วนใหญ่ก็คงคิดกลับใจ และอาจจะเป็นผู้ไปทูลขอให้พระเจ้าสุณชิตเสด็จไปรับพระเวสสันดรกลับ ซึ่งจะทำให้พระเจ้าสุณชิตได้ทำโน่นสิ่งนี้ที่ทรงมีพระราชประสงค์อยู่แล้ว โดยไม่ต้องขัดแย้งกับชาวเมือง

ทางด้านนครที่ได้ช้างไปนั้น เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ย่อมต้องเห็นใจพระเวสสันดร และพระเจ้าสุณชิต เพราะว่าได้ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้มีคุณ จะไม่รังเอาจ้างไว้นาน ยิ่งกว่านั้นช้างนี้เป็นช้างศึก หากไม่มีเหตุอื่นก็คงไม่อยากจะให้ชาวสัพพัญญูริบรัง จะรีบส่งคืนให้เมื่อบ้านเมืองกลับอุดมสมบูรณ์ เมื่อชาวสัพพัญญูได้ช้างคืน เหตุแห่งความไม่พอใจก็จะหมดไป ชื่อนี้อาจมีผู้เห็นว่าอาจจะตรงข้าม คือชาวสัพพัญญูไม่ได้ช้างคืน แต่ถ้าเป็นเช่นนั้นนครดังกล่าวก็จะไม่เป็นที่ไว้วางใจของคนอื่นเนื่องจากมีอาวุธสำคัญไว้ และกษัตริย์นครนั้นก็ไม่ได้เป็นดังพระเจ้าสุณชิตและพระเวสสันดร ซึ่งไม่มีนโยบายยุรราดาเพื่อนบ้านเป็นที่ประจักษ์อยู่

พระเวสสันดรน่าจะทรงคาดการณ์เช่นนั้นได้โดยตลอด เพราะทรงมีพระปัญญาสูงยิ่ง จึงทรงยินดีที่ชุกเข้ามาเปิดช่องให้ได้ทรงทำงานซึ่งจะมีผลเป็นการแก้ปัญหาที่ทรงขัดข้องอยู่ ส่วนด้านพระกัณหาพระชาลินีนั้นจะจัดการได้ไม่ยาก เพราะหน้าที่ของลูกคือเชื่อฟังพ่อแม่ และการไม่ทำตามคำสั่งของพ่อแม่นับเป็นความอกตัญญู ทั้งสองพระองค์จึงไม่อาจจะคัดค้านได้ หากจะมีคำถามว่าเหตุไรจึงไม่ทรงอธิบายให้สองกุมารเข้าใจ จนยอมรับด้วยความ

เต็มใจ ก็จะตอบได้ว่า หากสองกุมารเต็มใจและไปกับชุกโดยดีแล้ว คนอย่างชุกซึ่งฉลาดย่อมจะระแวงว่าเป็นเรื่องผิดปกติ อาจจะพาสองกุมารไปทนต์ทุกขกรรมนานขึ้นอีก

วิธีที่ทรงดำเนินการตามอุบายก็คือทรงหยั่งความเห็นของชุกก่อน โดยทรงแนะนำให้พาสองกุมารไปถวายพระเจ้าสุณัฏขัยโดยตรง ดังนี้

"ท่านก็จงทูลถวายขานลิเกณหาขินาทองสองนี้แก่พระเจ้าสุณัฏขัยมหาราชผู้พระอัยกาท้าวเธอ ทอดพระเนตรเห็นพระกุมารทั้งสองนี้ผู้มีเสียงไพเราะ กล่าววาจาน่ารัก จะทรงปลื้มพระหฤทัย ปรีดาปราโมทย์ จักพระราชทานทรัพย์แก่ท่านเป็นอันมาก"

(สุตฺต ชุท. 28/1165/364)

แต่ชุกเป็นคนรอบคอบ มิได้เห็นแก่ได้โดยไม่ระแวงภัยเสียทีเดียวจึงตอบว่า

"ข้าแต่พระราชบุตร ขอพระองค์ทรงฟังข้าพระองค์ ข้าพระองค์กลัวต่อการศึกษาที่จะถูกหาว่า ฉกชิงเอาไป สมเด็จพระเจ้าสุณัฏขัยมหาราชจะทรงลงพระราชอาญาข้าพระองค์ คือจะพิงทรงชายหรือให้ประหารชีวิต ข้าพระองค์จะขาดทั้งทรัพย์ทั้งทาส และจะพิงถูกนางพราหมณีผู้เป็นเผ่าพันธุ์ พราหมณีตีเตือนได้"

(สุตฺต ชุท. 28/1166-1167/364)

พระเวสสันดรก็ทรงหว่านล้อมอีกว่า

"พระมหาราชาทรงสถิตในธรรม ทรงผดุงสี่พิริฐุให้เจริญ ได้ทอดพระเนตรเห็นสองพระกุมารนี้ผู้มีเสียงไพเราะ กล่าววาจาน่ารักได้พระปิติโสมนัสแล้ว จักพระราชทานทรัพย์แก่ท่านเป็นอันมาก"

(สุตฺต ชุท. 28/1166-1167/364)

ชุกคนฉลาดซึ่งมีความระแวงภัยไม่ยินยอม พระเวสสันดรจึงทรงขอให้อยู่รอพระมัทรีก่อน พราหมณีก็ไม่ยอม โดยอ้างว่าพระมัทรีอาจไม่ยอมยกสองกุมารให้ หรืออาจถึงทำร้ายเอาได้ ตอนนี้อยู่กับเป็นการเริ่มให้ชุกต้องรีบพาสองกุมารไปเสียโดยเร็ว

อุบายขั้นที่สองก็คือ ตั้งค่าตัวพระกุมารทั้งสองให้สูงเพื่อจะได้ไม่ถูกขายต่อไปแก่คนชั้นต่ำ โดยทรงตั้งค่าตัวพระขานลิเกณหนึ่งพันชั่ง พระกณหาค่าตัวเป็นสัตว์พาหนะอย่างละร้อย ค่าตัวขนาดนี้มีแต่เศรษฐีหรือกษัตริย์เท่านั้นที่จ่ายได้ และถ้ามีการซื้อขายพระเจ้าสุณัฏขัยต้องทรงทราบ ถ้าไม่ขายก็ต้องรักษาไว้อย่างดีเพราะมีราคาสูง เป็นอันสบายพระทัยว่าพระกุมารทั้งสองจะได้เข้าวังแน่นอน

อุบายที่จะให้พระนางมัทรีกลับเมืองนั้นไม่สำเร็จ เพราะแม้ไม่ทรงปรึกษาเรื่องนี้ก่อนพระนางก็มีได้โกรธ แต่กลับเที่ยวหาลูกจนสลบไป แม้ฟื้นแล้วทรงทราบเรื่องก็ไม่โกรธ กลับอนุโมทนา และทรงอยู่ปรนนิบัติดูแลพระเวสสันดรไปตามปณิธานเดิมเมื่อเสด็จออกจากวัง

เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าพระเวสสันดรนั้นใช่แต่เพียงทรงทำงานบารมีอันยิ่งใหญ่เท่านั้น แต่ยังทรงมีพระปัญญาบารมียิ่ง สามารถแก้ปัญหาให้จบลง โดยทุกคนทุกฝ่ายมีความสุขความยินดี ไม่ต้องมีใครเป็นฝ่ายเสียหาย แม้ชุกก็กลายเป็นเศรษฐี (ในพระไตรปิฎก ชุกได้รับค่าไถ่ และไม่มีเรื่องกินอาหารจนท้องแตกตาย) พระปัญญานี้แม้พระนางมัทรีไม่ทรงคาดได้ แต่ก็ทรงแสดงความเชื่อมั่นในสิ่งที่พระสวามีทำว่าทำได้คิดดีแล้ว และทรงแสดงถึงความรักที่มีต่อพระสวามีอย่างไม่เสื่อมคลาย จึงเห็นว่าด้วยพระอุบายอันลึกล้ำเช่นนี้ เราน่าจะถือว่าเรื่องเวสสันดรชาติเป็นเรื่องแสดงปัญญาบารมีไม่น้อยไปกว่าทานบารมี คือทรงมองเห็นช่องทางที่ดีที่สุดที่จะได้ทั้งการทำทาน และทำให้ทั้งตัวผู้เป็นทานและผู้รับผลของทานได้มีความสุขโดยทั่วหน้า และพระปัญญาเช่นนี้เองที่เป็นเครื่องทำให้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในเวลาต่อมา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย